

«Med lapp for øyet og papegøye på skulderen»

Om den prosedurale planteoriens forsøk på vitenskapliggjøring av det allmenne¹

August E. Røsnes

August E. Røsnes, «Patch on the eye and parrot on the shoulder.» On the attempt by procedural planning theory to explain human knowledge scientifically.

KART OG PLAN, Vol 70, pp. 194–204. P.O.B 5003, NO-1432 Ås, ISSN 0047-3278

The paper investigates the extent to which the study of literary texts can give insight into planning theory, as illustrated by the somewhat irreverent novel «Treasure Island» by R. L. Stevenson. The exploration of the text concentrates on the actors' understanding of their initial situations, their strategic decisions, the way they meet unexpected events, and their methods in implementation. The text is then related to issues in planning theory. The results underpin the idea that planning theory is rooted in common sense and experience in human life. The literary approach to this kind of knowledge indicates that, depending on the texts selected, fiction and common knowledge can be used to enrich planning theory and can broaden the planner's insight in how to tackle unexpected events on the ground.

Key words: Planning theory. Literary texts. Planning knowledge and skills. Planning tasks.

August E. Røsnes, professor, Dr. Scient., Department of Landscape Architecture and Spatial Planning, Norwegian University of Life Sciences. E-mail: august.rosnes@umb.no

Forsøkene på å gi moderne planlegging et akademisk ståsted i form av kunnskap og ferdigheter ble utmeislet av angloamerikanske planforskere, planleggere og byråkrater i sen etterkrigstid. Et bærende element i teoriutviklingen var forståelsen av planlegging som anvendelse av et knippe vitenskapelige metoder for utforming og realisering av policyer, slik det i ettertid ble formulert av Faludi (1973). Essensen i dette synet er at planlegging som handlingstype dreier seg om anvendelse av universelle fremgangsmåter for beslutningstaking for fremtidig iverksettelse. Teorigrunnlaget for denne type styring burde altså ikke ta utgangspunkt i bestemte typer organisasjonsavgrensede virksomhet utøvet av definerte yrkesgrupper. Den skulle forstås som generell forklaring av eller guide for all planlegging slik det ble fremholdt av Davidoff & Reiner (1962), og senere argu-

mentert for i norsk sammenheng (Aarsether, 1992).

En universell tilnærming til utfordringer ved styring av fremtidig utvikling forutsetter en form for allmenngjøring av planleggings teoretiske ståsted. Følgelig kan det reises spørsmål om ikke nødvendigheten av å forutsi morgendagens begivenheter i dagliglivet, vil representere en like velegnet referanse for teoretisk innsikt, som studiet av offentlige planmyndigheters virksomhet². Litteraturkunsten beskjeftiger seg i stor grad med dagliglivets irrganger. Studier av egnet skjønnlitterær tekst med tematikk som fanger sentrale temaer i planteorien vil kunne avklare noe av fruktbarheten ved denne problemstillingen. Det skal jeg gi eksempel på her. En utfordring ved en slik betraktningmåte er at offentlig planlegging er underlagt andre organisatoriske og institusjonelle

1. I et av mine første møter med Daniel Rogstad, engang midt på 1970-tallet, kom samtalen til å dreie seg om angloamerikansk planteori og hva den kunne bidra med i norsk planlegging. Innlegget er et forsøk på retrospektiv oppsummering av Daniels skepsis med utgangspunkt i spørsmålet om planteorien virkelig er noe mer enn allmenmenneskelig erfaring og profesjonell innsikt.
2. Tankegangen er mer besnærende enn den umiddelbare logikken i formuleringen skulle tilsi. Antakelsen om en felles teoretisk-metodologisk form for forståelse av all planlegging bygger i utpreget grad på forutsetningen om metodologisk individualisme, slik det også Faludi (1973) påpekte. Forenklet sier denne vitenskapsteoretiske retningen at det man forstår som fakta på individnivå forklarer samfunnsfenomener eller danner grunnlag for kunnskap på aggregert nivå.

rammebetingelser enn sivilsamfunnets dagligliv. Her kommer de tidlige planteoretikerne til en viss unnsetning. Alt i innledningen til sin artikkelsamling skiller Faludi (1973) mellom teori som kunnskap og ferdigheter om planlegging som fenomen og tilsvarende i planleggingen som virksomhet. Dagliglivets inspirasjon til litteraturkunsten må antas å ta utgangspunkt i tenkelige handlinger og begivenheter i forhold til et gitt persongalleri. Tilsvarende i denne sammenheng ligger det planteoretiske fokus på planlegging som virksomhet hvor aktører og berørte er invol-

vert. I tillegg skiller Faludi teoretiske beskrivelser av planleggingsatferd fra normative føringer for hvordan planoppgaver bør utføres. En friere tolkning av denne fremstillingen tilsier at teorien kan struktureres etter to dimensjoner: En er ment å gi kunnskap om og innsikt i ferdigheter som man i planleggingen må eller kan forholde seg til, strategisk eller operasjonelt. En annen er ment å fange opp på hvilken måte teoretiske innspill gir retning til de valg som treffes i planleggingen, beskrivende eller foreskrivende, jf. tabellen nedenfor.

		Kunnskap og ferdigheter	
		Strategisk	Operasjonelt
Budskap for handling	Beskrivende	1 Mulige forløp	3 Tilfeldigheter og taktikk
	Foreskrivende	2 Strategiske valg	4 Iverksettningsteknologi

Den indikerer at teoretiske innspill i planlegging tjener forskjellige formål, avhenging av hvordan innspillene skal anvendes og hvilke typer valg som skal effektueres. Kategoriseringen innbyr til forståelse av at man innenfor normale planprosesser vil stå ovenfor en tematikk som kan grupperes innenfor denne tabellen. Det er dette jeg benytter meg av når jeg forsøker å klarlegge mulige paralleller mellom persongalleriets handlingsmønster i den valgte teksten og planteoriens handlingstematikk slik den kommer til uttrykk i de fire cellene: Første kolonne dekker den tidlige fase i form av valg mellom (latente) utviklingsforløp (1) på den ene side og stillingstaken til strategiske spørsmål for iverksettelse (2). I andre kolonne forgår operasjonene, dels ved at det oppstår situasjoner karakterisert ved tilsynelatende tilfeldigheter som aktørene må forholde seg til,

resonnerende og spontant taktisk (3), og dels ved at man må velge teknologi (midler) for å sikre måloppnåelse (4). En svakhet ved kategoriene strategisk versus operasjonelt er at de ikke kan oppfattes som gjensidig utelukkende. Og spørsmålet om hva som er foreskrivende versus beskrivende representerer grader av overganger avhengig av språklige formuleringer.

Valg av litterær tekst for å utprøve denne kategoriseringen av planteorien falt på R. L. Stevensons³ «Skattøya» eller «Treasure Island» som den heter i originalteksten fra 1882⁴. Etterfølgende referanser er til den norske illustrerte oversettelsen som kom i 1975. Begrunnelsen for valg av tekst er firdelt: Til felles med planlegging tar den utgangspunkt i tydelige intensjoner for problemløsning. Den inneholder et plot som ved anvendelse av nødvendig teknologi skal kun-

3. Robert Louis Stevenson avbrøt påbegynte ingeniørstudier til fordel for jussen, men praktiserte bare i kort tid som advokat. Han var det mange litteraturhistorikere kaller en *con amore*-forfatter. Han skrev når det passet ham og ut fra tematiske vinklinger som vitner om sterk personlig interesse og kunnskapsmessig innlevelse i handlingens ytre omstendigheter. Her er det viktig å fremheve to problemstillinger som går igjen i flere av hans romaner; spaltet personlighet og hvordan det som kan oppfattes som skikkelighet i mellommenneskelig handling kan brukes til å skape uønskede resultater gjennom en motarbeidende, destruktiv eller ond vilje. Den første blir mer eller mindre rendyrket i «Dr. Jekyll and Mr. Hyde (1886), mens skikkelighetens dilemma går igjen i «Treasure Island» (Krabbe, 1982).

4. Det var først da den illustrerte bokutgaven kom i 1896 at den oppnådde sin enorme popularitet som, i etterfølgende utgaver og etter hvert filmatiseringer, er bemerkelsesverdig i litteraturhistorien. I sin sjanger blir dens popularitet ofte sidestilt med J. F. Cooper's «The Last of the Mohicans» (1826). De er imidlertid forankret i to forskjellige kulturelle og litterære stilepoker, henholdsvis brittisk naturalisme og amerikansk romantikk.

ne gi ønsket resultat. Dernest illustrerer den grunnleggende dilemmaer i forholdet mellom intensjoner, valg, aktørers muligheter til å opptre kollektivt, og valgenes utfall. Spesielt i den prosedurale planleggingsteorien danner alt dette utgangspunkt for problemstillinger om hvordan intensjoner *ex ante* blir pervertert gjennom handlinger til uintenderte utfall *ex post* (ønsket eller uønsket). Den er videre skrevet i et enkelt språk med rikt vokabular, men i en knapt tilhugget episk stil som gjør teksten presis og intuitivt lett forståelig. Dessuten kjenner jeg innholdet godt som leser; både som barn og i voksenalder.

Under de følgende overskriftene gir jeg en kort fremstilling bokens innhold og aktører (plotet) før jeg diskuterer dens mulige paralleller til planleggingsteorien under de overskriftene som fremgår av tabellen ovenfor.

Plottet

Handlingen i boka er enkel⁵. Hovedpersonen, Jim Hawkins (H), er i begynnelsen av tenårene. Hans foreldre er vertshuseiere. En dag kommer en mystisk sjømann og tar inn på vertshuset. Det skal vise seg at han forsøker å holde seg skjult for sine tidligere skipsfeller, som etter at de har oppsporet ham forsøker å ta ham avdage. Sjømannen dør imidlertid før de kommer så langt. Han etterlater seg bl.a. et kart som moren og H (faren er i mellomtiden død) bemektiger seg under trussel av overfall og det som verne er fra det som senere skulle vise seg å være en råbarkett gjeng pirater. Noen tollere kommer til unnsetning og H kan søke redning på eieendommen til egnens godseier, John Trelawney (T) hvor også en venn, som er huslegen til familien Hawkins, Dr. David Livesey (L), tilfeldigvis befinner seg. De finner snart ut

at kartet med innlagte navigasjonsreferanser over en ukjent øy, ikke mindre viser hvor en avdød sjørøverkaptein har gravd ned en mengde røvergods. T og L setter seg umiddelbart det mål å få tak i skatten. T drar til Bristol for å kontrahere en egnet skute og hyre mannskap. H og L skal komme senere når det er klart til å seile. Det viser seg så at storparten av det innhyrte mannskapet er tidligere pirater med fordums ambisjoner i behold under uoffisiell ledelse av skipskokken Lange John Silver (S). Kapteinen, Alexander Smollett⁶ (AS), er tro mot ekspedisjonens idé. Mens T og L, som i det minste under de innledende faser opptre som ekspedisjonens ledere, har en plan for hvordan de skal finne skatten og returnere i god behold, planlegger piratene hvordan de skal bemektige seg skuta og skatten. Disse to strategiene utspilles mot hverandre gjennom handling umiddelbart etter at de når frem til øya. Her skjuler det seg også uoppgjorte overraskelser fra fortiden, med utilsiktet, men ikke desto mindre sterkt ønskelig, utfall for heltene, og tilsvarende nederlag for piratene. Det hele ender med at de «gode» vinner sitt bytte, men ikke uten å ha måttet innrømme fordeler til «skikkeligheten» i det destruktives tjeneste. De må i sluttfasen innse at S har forsvunnet som fri mann med deler av byttet⁷.

Mulige forløp

Planteorien har tradisjonelt lagt vekt på betraktninger omkring bruk av kunnskap for å utvikle, forme eller vinne aksept for strukturerende kategoriseringer av den (antatte) virkelighet som de involverte står overfor⁸. «Skattøya» kan nok åpne for tolkninger hvor fakta i den tidlige fasen brynes mot kunnskap for å stake ut mulige handlingsforløp.

5. Det gjelder ikke tidsangivelsen for handlingen. Kartet over øya er datert 1750; et realistisk årstall siden britene først for alvor startet bekjempelsen av piratvirksomhet etter 1725. Kongen det refereres til i teksten er Georg, og da enten Georg II som tronet inntil 1760 eller Georg III som forlot statspliktene i 1810. Trolig har forfatteren lagt handlingen til en gang etter 1750, men før 1770.
6. Disse personene utgjør det sentrale galleri av karakterer. Spenningene på det individuelle og kollektive plan utspilles primært mellom de to som fremstår som bokens hovedkarakterer, H og S. I hovedsak er det deres valg og ferdigheter som løfter planteoretiske dilemmaer inn i handlingen.
7. Hendelsesforløpet er skildret mot et bakteppe av dystre eventualiteter. Det ukjente, men også det dystopiske som piratene og delvis landskapet på øya representerer, er likevel ikke til hinder for håpefull rasjonell tenkning og handlingsiver fra heltens side.
8. Eksempel kan være (Mannheim, 1949). Med hensyn til organisering og anvendelse av kunnskap i planlegging viderefører og utvikler Friedmann (1973; 1987) disse ideene.

En beskrivende tilnærming som utvetydig hadde dvelt ved fiktive betraktninger eller kontrafaktiske forløp, ville imidlertid ha produsert en annen romansjanger⁹. Som i operativ planlegging kan man imidlertid ikke unngå å reflektere over om målene kunne ha blitt satt annerledes under andre handlingsvalg fra både ledende aktører og berørte, og som følge av påvirkning fra utenforliggende med- eller motkrefter. Hensikten i dagliglivet er gjerne å skaffe seg bakgrunn for å vurdere om det handlingsforløpet man velger virker fornuftig. I planlegging foretar man gjerne slike overlegninger ut fra ønsker om forutberegnlighet, men også fleksibilitet i fremtidige valg og ansvarlighet i avgjørelser¹⁰. Slik er det også for våre helter og pirater, men i motsetning til hva tilfellet er i planlegging, gir forfatteren innlysende nok ingen forklaringer til de valgene som blir foretatt.

Symptomatisk er slike overordnede forutsetninger for hendelsesforløpet primært beskrevet med utgangspunkt i piratenes konspirasjoner, altså de som representerer motkreftene. Det er de som legger premissene for strategiske avgjørelser og den virkelighet som handlingens hovedpersoner etter hvert befinner seg i. Spesielt gjelder dette spørsmålet om eierskapet til kartet og hvordan det definerer de alliansene som blir inngått. Innledningsvis får leseren vite at den sjømannen som har valgt å ta inn på vertshuset til Hs familie nettopp har valgt stedet fordi det ligger avsides til og er lite besøkt. Han ønsker åpenbart å gjemme seg fra sine tidligere medsammensvorne. Gjennom sitt nettverk klarer de å oppspore ham¹¹, men åpenbart ikke å overtale ham til å gi fra seg kartet eller delta i en leteekspedisjon. Han røper ingenting til H eller hans foreldre, ei heller til naboer eller gjester som han gjerne drikker sammen med. Det er først når H har brakt kartet med seg til godseieren at kontrollen over kartet faller på plass på en slik

måte at det så å si definerer hvem som blir hovedkarakterene på ekspedisjonssiden¹². Uten at spenningen i romanen nødvendigvis hadde blitt mindre, kan man med ettertidens blick spørre hva som hadde skjedd om sjømannen hadde lyktes å gå i allianse med Hs familie og-eller naboene, ville målene for og utrustingen av ekspedisjonen ha blitt annerledes, og eventuelt ville det ha skjedd i kompaniskap med piratene som oppsøkte vertshuset. Når hendelsesforløpet først hadde overskredet de innledende faser, var det nok en dyd av nødvendighet for T og L og ta H med som ekspedisjonsmedlem og kahyttgutt for derved å skape ekstra spenning for den tilsiktede lesergruppen.

Strategiske valg

I handlingen forekommer det ikke mange eksplisitte spor etter et idégrunnlag som forklarer prioriteringer og reaksjoner, bortsett fra nødvendigheten av maktutøvelse. Her kan det legges til at heller ikke planteorien på noen udiskutabel måte begrunner hvorfor government bør intervensere i det sivile samfunns utvikling, eller forklarer nødvendigheten av regulative planinggrep i konkrete tilfeller. Følgelig kommer den ofte til å hvile på uuttalte normative forutsetninger, noe som bl.a. blir demonstrert og kritisert av planforskere som Poulton (1991) og Allmendinger (2001). Iverksettingen av ekspedisjonen har heller ingen forankring i utfordriggende retningsgivning, bortsett fra at piratvirksomhet er ulovlig, moralsk forkastelig, og at det egentlig er opp til hvilken som helst lovlydig borger å bemektige seg deres materielle verdier og bringe dem inn for påtalemakten.

Det betyr likevel ikke at aktørene er overlatt til et individualisert, subjektivt og tilfeldig normunivers rensert for institusjonelle føringer. Det fremgår med tydelighet av teksten at forfatteren trekker inn kristen etikk,

9. Feks. en sjanger som først skulle bli vanlig 70-80 år senere med den fantastiske romanformen hvor allegorier og surrealistiske tilnæringer inngår, eksemplifisert ved en forfatter som Calvino og spesielt hans «Se una notte d'inverno un viaggiatore» fra 1979.

10. Booth (1996).

11. Pirater benyttet seg ofte av et nettverk av personer på land for å skaffe seg informasjon om fremtidige bytter (Lapouge, 2004).

12. Men også her forlåt andre muligheter. T valgte bevisst å vente med drøftingen av kartet til Hs ledsager, tolleropp-synsmann Dance, hadde forlatt godset. Leseren får her inntrykk av at T ikke ønsket å innvie representanter for myndighetene i sine planer.

lovlydighet og kongetro statsloyalitet¹³ blandet med nasjonstolthet som underliggende rettferdigjøring av valg. Alt innledningsvis blir leseren gjort kjent med den del av strafferetten som gjaldt for sjørøveri. Man får også vite at L, i tillegg til å være lege, også er fredsdommer, dvs. en slags meglingsmann i lokal jurisdiksjon. Heller ikke piratene er uten spilleregler for utøvelse av sitt piratskap. Det kommer spesielt til uttrykk i spørsmål om viktige strategiske avgjørelser, ved valg av ledere og ved sanksjonering¹⁴. Det er imidlertid først når handlingene på øya utspiller seg at denne type begrunnelser blir mer fremtredende.

De som får kartet i hende, nøler ikke ett øyeblikk med å bli enige om at den indikerte rikdommen skal finnes og bringes hjem til individuell berikelse. Problemet er bare at piratene så altfor vel vet hvilken informasjon kartet formidler. Siden de ikke klarte å bemektige seg kartet under innledende forpostfektninger, er det bare som hyrt ekspedisjonsmannskap at de vil få muligheter til omkamp. I de strategiske valgene som da blir truffet, både hos ekspedisjonsledelsen og hos piratene, kommer spørsmålet om bruk informasjon, både som grunnlag for handling og som redskap for utvikling av felles målforståelse, til å stå sentralt.

For å kunne la seg hyre som mannskap, må piratene identifisere skuta for ekspedisjonen og samtidig komme i forhandlingsposisjon om hyre med ekspedisjonseieren, godseier T. Ekspedisjonsledelsen på sin side må for sine bare liv holde den kontraherte skuta mest mulig skjult til den er i rom sjø og slett ikke røpe formålet med seilassen. Utfordringen er at de ikke kan være sikre på hvem som er pirat eller hvem som representerer

piratene. Følgelig bør de holde tett om både seileruten og ekspedisjonenes formål til potensielle mannskapskandidater¹⁵. Informasjonsproblemet gir piratene i utgangspunktet et strategisk overtak. Selv om ekspedisjonsledelsen innledningsvis skulle få vite at det blant mannskapet kan finnes tidligere pirater, er de avskåret fra å få vite hvem og hvor mange det er, altså styrkeforholdet mer eksakt. Heller ikke vil de få klarhet i når piratene kan velge å slå til og eventuelt hva de vil foreta seg, om de skulle få overtaket, bortsett fra at de før eller senere vil forsøke å bemektige seg skatten¹⁶. Forestillingen om at det er mulig å skape forutsetninger for lik adgang til informasjon om aktuelle fakta og potensielle begivenheter, som gjerne ligger til grunn for moderne planlegging, stilles her overfor avslørende motforestillinger. Forfatteren knytter disse dilemmaene til en serie av tilforlatelige og tilfældige sekvenser av hendelser.

Det hele utløses ved at den presumptivt mest skikkede for denne type arbeid, T, får ansvaret for utrusting av ekspedisjonen. Men T er også den mest løsmunnete i selskapet, og heller ikke den som evner å opptre mest gjennomtenkt strategisk overfor en velorganisert motpart, trass Ls formaninger. Den kontraherte skuta legges sentralt til i Bristol's havn, i umiddelbar nærhet til Ss vertshus. Den usedvanlig joviale, intelligente og åpenbart karismatiske vertshuseieren får dermed rike muligheter til å stifte kontakt med T, selv om hans ytre attributter burde påkalle reservasjon; en fot og talefør papegøye på skulderen. Det ender selvsagt med at S kommer til å spille en sentral rolle i rekrutteringen av mannskapet. Med vertshuserfaring får han hyre som kokk. I mel-

13. Religion for øvrig spiller knapt noen sentral rolle i Stevensons forfatterskap. Han markerte tidlig avstand til pietismen i den skotske varianten av kalvinismen, men lot ikke sjeldent kristne verdier som mange av datidens forfattere komme tydelig til syne som ledetråd for individuelle valg eller gjennom skildrende betraktninger i beskrivelse av kritiske hendelsesforløp.

14. Det gjaldt f.eks. ved utnevning og avsettelse av ledere, tildeling av «the black spot» og ved maronering. Denne form for direkte demokrati, står i motsetning til ansettelse/utnevnelser som ellers var vanlig for stillinger til sjøs (Lapouge, 2004). Det kan således være et poeng å se konfliktene i teksten mellom ekspedisjonsledelse og mytterister som en motsetning mellom tjenestemannshierarki og demokratisk valgt hierarki.

15. Denne type strategiske dilemmaer i forhold til informasjon er velkjent fra Machiavelli til moderne policyanalyse.
16. Asymmetri i informasjonstilfanget mellom handlende parter er et gjennomgående fenomen i alle forsøk på styring av fremtidig utvikling. Den som innehar styringsansvar/-myndighet må tilkjennegi hvorfor og hvordan styre for at de som iverksetter tiltakene skal kunne innerette seg der etter. Den styrende på sin side vil derimot vanligvis ikke være sikker på når forslag om tiltak blir fremmet og heller ikke hvordan reguleringsene åpner for kreative løsninger som kan aksepteres. Norsk detaljplanlegging (Røsnes, 2008) og engelsk utviklingskontroll (Booth, 1996) viser paralleller til dette spørsmålet.

lomtiden har han lykket med å plassere tidligere pirater i nøkkelposisjoner om bord, eventuelt andre som lett kan la seg manipulere etter piratenes ønsker.

Bare kapteinen AS som ble anbefalt av skipsagenten, har en lovlydig fortid. De var knapt kommet om bord før AS stiller ekspedisjonseier T det fundamentale spørsmål hvor seilassen skal gå og formålet med den. Han har registrert at mannskapet sitter inne med mer informasjon enn han som kaptein. Dessuten liker han verken mannskapet eller offiserene sine. T som forventer positive «ja-mennesker» omkring seg, reagerer negativt og naivt på utspillet. Han oppfatter det som mistillit til det arbeidet han har nedlagt i organiseringen av ekspedisjonen. Takket være L får kapteinen fremføre sine spørsmål for nærmere diskusjon¹⁷. AS får også T og L til å innse at plassering av utstyr og forlegning av mannskapet ombord ikke er tilfredsstillende med sikte på mulig mytteri. Mens omlasting og flytting pågår, entrer S skuta med resten av mannskapet. Motsetningen som da er oppstått mellom T og hans kaptein forsøker L å glatte over ved å si at T i all fall har klart å hyre to ærlige mennesker til ekspedisjonen; kapteinen AS og kokken S. T kan bare si seg enig med hensyn til den siste.

Lik planleggere som i offentlig tjeneste utøver myndighet over en strategisk plan de nylig har fått vedtatt, må bare ekspedisjonsledelsen og kapteinen vente i uvisshet på motaktørens utspill som eventuelt vil sette deres egen strategi på prøve. De forholder seg jo foreløpig bare til antakelser. I mellomtiden fortsetter S å imponere i kraft av egne ferdigheter, foretaksomhet og sjarm. Han viser seg å være skolert over gjennomsnittet, bereist og i besittelse av en god porsjon av det man kan kalle dannelsel og tilpasset overordnede forventninger og mannskapet

for øvrig. Forfatteren lar ham bokstavelig talt ose av korrekt skikkelighet, og uten at det kan vekke mistanke om et velregissert spill. Også mannskapet opptrer profesjonelt i sine daglige gjøremål og inngir tillit hos ledelsen. Men det faller fortsatt skygger av mistanker underveis, bl.a. oppfører den hyrte kvartermesteren seg stadig merkeligere og forsvinner tilslutt over bord.

Full visshet om motpartens strategi får H først like før øya kommer i sikte. I skjul overhører han en samtale mellom S og et par av mannskapet. Her får han bekreftet at storparten av mannskapet er tidligere skipskamerater som har seilt under piratflagg. Deres umiddelbare plan er å få tak i skatten og ta kommandoen over skuta, en plan de har hatt helt fra starten av under ledelse av S. Spørsmålet blir da når; og hva de vil gjøre med de lovlydige om bord etter at de har tatt kommandoen. Med hensyn til det siste er svaret entydig og klart – de som overlever mytteriet må imøtese omgående henrettelse. Derimot avslører diskusjonen uenighet om en mulig fase eller tidspunkt for mytteriet. Flertallet av piratene ville nok foretrekke en snarest mulig overtakelse, til og med omgående for å hente ut verdien selv. S maner til tålmodighet. Primært kunne han tenke seg å vente til lasten er trygt om bord og under returseilassen på god kurs inn i passaten. Motivene hans for dette standpunktet er delvis uklare. Det er åpenbart at han ikke ønsker å trå til før det er nødvendig¹⁸. Dessuten tviler han på om piratene, etter et vellykket mytteri, er i stand til å gjennomføre sitt forhavende, da de ikke har tilstrekkelige ferdigheter som navigatører¹⁹. I tillegg får leseren det inntrykket at den strategiske lederen S heller ikke hadde full tillit til sine medsammen-svorne, at de kunne vende seg mot ham på et senere tidspunkt, og at det i alle tilfelle ville

17. Situasjonen gir anledning til å gjøre sammenligninger med informasjonens betydning i planlegging som grunnlag for å kunne treffe konstruktive valg i forhold mål. Det er likevel vanskelig å trekke direkte paralleller til den delen av planteorien som omhandler informasjonens offentligrettslige betydning for både planlegger og involverte, som hos Arnstein (1969) og Innes (1996).

18. Problemstillingen er velkjent fra planteorien, både strategisk og operasjonelt. Strategisk er den spesielt knyttet til spørsmålet om når det er nødvendig å sette inn styringstiltak, og eventuelt om de bør pågå som en kontinuerlig prosess eller iverksettes når det måtte være behov. Det går bl.a. igjen som premiss for utformingen av den regionale planleggingen i Norden (Nordberg, 1988).

19. I spenningsromanen er evnen til å gjennomføre opplagt. I planteorien er den nødvendigvis ikke like nærværende. Selv om den synoptiske planlegging i teorien innebygger prosedyrer for «pulstakende funksjoner» og ettersyn mht. til måloppnåelse (Meyerson, 1956), var det først i etterkant av diskusjonen om planleggingen kunne være alt eller ingenting (Wildavsky, 1973) at evnen til gjennomføring kom inn som en mer likeverdig del av planteorien, bl.a. markert ved Pressmann & Wildavsky (1984) og Lane (1983).

være klokt å ta høyde for at motparten kunne gå seirende ut av striden. Heller ikke denne typen helgarderinger tør være ukjent i planlegging, spesielt mht. å vinne flertall i politiske avgjørelser.

Tilfeldigheter og taktikk

Avsløringen av komplottet stilte ekspedisjonsledelsen overfor utfordringer som den tidligere bare hadde hypotetisk frykt for, men som den nå måtte forholde seg konkret til. Ved å ta forholdene på øya i nærmere etter-syn oppdaget de dessuten raskt at de måtte ta stilling til spørsmål som av en hel rekke årsaker hadde vært umulig å ta stilling til på forhånd. Kort sagt, som i planlegging; uansett hvor gjennomtenkt strategien er, unngår ikke planleggerne å ta skjønnsavgjørelser når konkrete saker oppstår (Booth, 1996). Det er altså i praksis ingen opplagt årsaks-sammenheng mellom strategi og implementering. Hvordan fremstiller så forfatteren den nye situasjonen hvor partene stilles overfor uventede og utilsiktede hendelser de må ta stilling til for å holde fast ved siktemålet?

Første forutsetning er å erkjenne at ny innsikt mht. mål og midler foreligger. Så snart kaptein AS har fått høre Hs beretning fra den overhørte samtalen utbryter han at det er for sent å snu. De må forberede seg på kamphandlinger. Men dette kan likevel ikke være deres eneste betingelsesløse mulighet. Den inntil nylig kamuflerte uenigheten piratene imellom burde kunne utnyttes ved å spille på lag med S i hans bestrebelse på å roe ned et forhastet mytteri. Dermed kunne det åpnes for muligheter til å utsette angrepet med forhåpninger om å kunne vende en presset situasjon til egen fordel. For å imøtekomme Ss interesser måtte de være villige til å gi ham manøvreringsrom i situasjoner hvor han følte sin posisjon truet og hvor de selv var forhindret fra å gripe inn av frykt for umiddelbar konfrontasjon. Utprøvingen av denne muligheten utspinner seg så snart skuta har ankret. Storparten av et opprørsk mannskap måtte her under ledelse av S gis anledning til å gå i land på øya som påskudd for ønske om ren atspredelse.

I realiteten viser det seg å bli opptakten til fullt mytteri. Trass snarrådighet ville denne

taktikken langt fra være tilstrekkelig for ekspedisjonen til å gjenvinne hegemoniet, kraftig underlegne som de var, mot en motstander som i umiddelbar kamperfaring ville være dem overlegne. De måtte derfor forsøke å benytte tidsfaktoren for derved å kunne utløse taktiske fordeler. Det kunne de bare få til ved enten å planlegge slik at piratene ikke oppnådde ytterligere fordeler eller ved å fravriste dem fordeler de alt var i besittelse av. Et ledd i taktikken ville i så fall være evnen til å utnytte kunnskapen om landskapet på øya til å forutsi mulig innvirkning på de som måtte befinne seg i de aktuelle områdene. Det kunne dreie seg om valg av tilhold som ut fra terrengforholdene virket lett å forsvare eller som man burde holde seg unna fordi de kunne representere ulike typer risiko. Forfatteren spiller her på at ekspedisjonsledelsen hadde bedre formell bakgrunn og kunnskaper enn piratene. Umiddelbart etter at L har betraktet landskapet på øya, identifiserer han sumpområder hvor det vil være fare for innsektangrep og påfølgende feber. Han forutsier at piratene som har slått leir der kommer til å bli syke, og følgelig få behov for lege, underforstått hans assistanse.

Men i spillet for øvrig hvor tilfeldigheter, ukoordinerte og uventede handlinger får sentral betydning for sluttresultatet, er det meste tillatt. En tilfeldighet som skulle få stor betydning for det endelige utfall er alt nevnt; Hs overhøring av samtalen mellom S og to av hans skipskamerater. Neste anledning som byr seg er når H uten å samrå seg med ekspedisjonsledelsen hopper i en av lett-båtene for å bli med deler av piratgjengen i land på øya. I frykt for å havne i klørne på S flykter han for så å støte på en maronert sjømannen, som bl.a. fryktsomt tilkjennegir sitt kjennskap til S og samtidig røper at han har funnet skatten. Etter å ha blitt gjenforent med ekspedisjonsledelsen som har flyktet fra skuta og overlatt den til noen av piratene, stikker han etter en trefning igjen av for å kutte skutas fortøyning. Det ender med at han entrer skuta etter at den har kommet i drift, tar kontroll over den og setter den på grunn i en smul vik med assistanse av den forfyllede kvartermesteren til piratene. Etter et basketak faller sistnevnte nærmest ved vådeskudd fra H. Etter en ny tilfeldighet

presterer han så å falle i hendene på pirate-
ne. En truet S ser da sin anledning til å pre-
se frem en overenskomst overfor L. Med H
som gissel sikrer avtalen ham tilbakereise,
men ikke fritak fra tiltale.

I dette forløpet av taktiske og ukoordinerte valg som reaksjon på en serie uventede be-
givenheter, inngår også direkte forhandlinger som virkemiddel for å forhindre mer de-
finitive nederlag eller for å vinne overtaket, selv om det som kunne oppfattes som kjøp-
slåing med en gjeng kjeltringer bød den el-
lers så rettlinjede og idealistisk motiverte ekspedisjonsledelsen kraftig i mot²⁰. For-
handlingslignende situasjoner mellom re-
presentanter fra de to partiene oppstod der-
etter suksessivt ved flere konfronterende an-
ledninger som etter hvert utspilte seg på øya. Slik kjøpslåing avsluttes ikke før S i kraft av sin fortid og tidligere kameratskap med den maronerte sjømannen fra øya klarer å rømme fra sin skipsarrest, mens skuta ligger i havn og ekspedisjonslederne er i ferd med å hyre nytt mannskap for hjemveien.

Iverksettingsteknologi

Planteorien har tradisjonelt trukket skille-
linjer mellom gjøremål som faller forut for og under gjennomførende operasjoner. I plan-
legging vil viktige valg mht. løsninger ofte være forutbestemt, f.eks. ved reguleringer som forutbestemmer fysiske løsninger. De ansvarlige for gjennomføringen vil stå overfor vesentlige begrensninger i sine valgmuligheter når det gjelder å ta stilling til konkrete løsninger. Uten at det på forhånd er bestemt hvilke løsninger som er akseptable og hvordan de bør gjennomføres, vil den som forestår gjennomføringen selv måtte ta nødvendige valg. Følgelig blir ikke gjennomføringen bare spørsmål om operativ rasjonalitet i forhold til en alt bestemt handlingsmaksime. Den som skal forta disse valgene står overfor utfordringer med anvendelse av relevant og effektiv teknologi for gjennomføring.

I planlegging er det gjerne først når resultatet har vært satt på prøvelser *ex post* at inn-
vendingene melder seg konkret uten hensyn til hvor godt det samsvarer med forutgående intensjoner. I vårt litterære eksempel er en slik evaluering av resultatet i offentlighet knapt tenkelig, i og med at våre karakterer H, S, T, L og AS kun står til rette for sine resultater overfor sine medsamsvorne eller konkurrentene, og ikke noen offentlig opinion. Forfatteren har imidlertid frihet til å fabrikkere andre muligheter til bedømmelse av utfall, så kanskje er dette spørsmålet ikke fullt så enkelt likevel? Flere karakteristika ser ut til å gå igjen i forfatterens fremstilling av hvordan de handlende velger å gå frem for å oppnå ønsket utfall.

Et gjennomgående trekk er hvordan forfatteren skildrer de mest fremgangsrike i handlingen som opplyste, kunnskapsrike og samtidig utrustet med ferdigheter som setter dem i stand til å gjennomføre sitt forehavende²¹. Hvordan kunnskapen eller ferdighetene er ervervet blir av underordnet betydning. Den kan bygge på formell utdanning som åpenbart gjelder for L, men kan likegodt være erfaringsbasert som i Ts og Ss tilfeller. Denne type kopling mellom opplysning eller kunnskap på den ene side og ferdigheter på den andre gjør at karakterene fremstår med kompensierende egenskaper avhenging av formell bakgrunn, erfaring og individuelle anlegg. Dermed oppnår forfatteren å gruppere individer som ikke bare ut fra sine rollekarakterer, men også kunnskap og ferdigheter fremstår som velkomponerte fagteam. Et beslektet aspekt ved kunnskap som sosialiseringfaktor er dens evne til å rettferdiggjøre valg, som selv de ytterste verdslige normer ikke kan begrunne, eller som motsats i begrunnelser av livsførsel for egen person. Det første som eksempel, forankrer gjerne forfatteren i kristen etikk, mens forklaringer basert på empiriske tolkninger blir tydeliggjort når det gjelder konkrete situasjoner som beskriver livsførselen.

20. Her fremstår en viss parallell til den pragmatisme som gjennom forholdsvis lang tid har vunnet innpass i den regulative planleggingen ved introduksjon av ulike typer samhandlingsteknikker, som f.eks. forhandlinger mellom myndigheter, forslagsstillere og berørte (Medalen, 2000). Poenget her er at denne type samhandlingsformer ikke har vært sett på som noen selvskreven fremgangsmåte å løse motsetninger på i norsk regulativ planlegging (Jensen, 1986).

21. Som den moderne planleggingen står forfatteren her i gjeld til opplysningstidens ideer som kopler kunnskap, altså teori, med ferdigheter, altså praksis, i utførende handling (Hall, 1998; Allmendinger, 2001).

En annen styrende karakteristikk er evnen til å holde fast ved et mål, men ikke nødvendigvis en bestemt handlingsprosedyre eller type av virkemidler for å nå dette målet²². Den er spesielt identifiserbar hos ekspedisjonsledelsen sammenlignet med piratene, og til dels i en spesiell variant for disposisjonene til S. Ekspedisjonsledelsen slipper å reevaluere sin holdning til målene for egen del. Det må S gjøre mer eller mindre fortløpende, avhengig av om han opptrer som leder for piratene eller han som skipskokk må forholde seg til sin arbeidsgiver²³. Som renegat blir hans suksess avhengig av hvor godt han makter å gå inn i rollen som opportunist. Dette forutsetter bevissthet omkring hva slike vekslende posisjoner krever av forberedelser for at han skal komme ut av ekspedisjonen med gevinst. Han har alt tatt sine forholdsregler før han entrer skuta på Bristols havn. Hans kontroverser i sitt lederskap overfor sine medpirater er primært knyttet til deres manglende evner til å forsake øyeblikkets behov til fordel for potensiell gevinst i fremtiden.

Utover Ss dobbeltspill blir dramatikken i handlingen i utpreget grad bestemt av aktørens forutberegnlighet som handlende individer. I tillegg til vissheten omkring fremtidige avgjørelser og hendelsesforløp, vil dette også påvirke hvordan medsammensvorne vurderer vedkommendes ansvarlighet. Overfor antatt ondsinnede motaktører kan det nettopp være et poeng ikke å opptre forutberegnlig, om ikke nødvendigvis med uansvarlighet²⁴. Like fullt er det villigheten til å foreta uventede handlinger, altså å introdusere utfall som vil kunne gjøre situasjonen mindre forutberegnlig, som til slutt løser opp i flokene uten at den som utløser hendelsene taper tillit. Vel å merke, det gjelder i Hs tilfelle, men derimot ikke for S. Forskjellen

mellom de to er at der førstnevnte handler uventet i forhold til hva hans medsammensvorne kunne forvente av ham, opptrer S som sviker i strid med tidligere intensjoner, avtaler og lovnader²⁵. Unntaket er de gangene han er nødt å forplikte seg ut fra egne interesser. Når H f.eks. blir tatt som gissel, lover S å bidra til at han blir satt fri utskadd, mot at S får båtskyss fra øya. Tilsynelatende som i planleggingsteorien etablerer forfatteren i denne situasjonen en kopling mellom forutberegnlighet og ansvarlighet på personplanet. H på sin side handler ikke rett i forhold til hva hans foresatte forventer. Derimot leder hans spontane handlinger til gode (utslåttede) konsekvenser²⁶.

Som en ytterligere karakteristikk kommer yrkesetikken; evnen til å utføre oppgaver med en profesjonalitet som vinner respekt hos dem som evner og har anledning til å vurdere resultatet. Ls forpliktelse til sin legetikk ved å behandle febersyke pirater blir her eksempel på hvordan forfatteren ut fra sin kristne etikk lar en av heltene forplikte seg til universelle normer som handlingspåbud. Men det sier seg selv at i romanens handlingsforløp er det ikke bare det som kalles kvaliteten på de oppgavene som utføres som tillegges vekt. Rådsnarhet, improvisasjonskunst og personlig forpliktelse i forhold til ansvar inngår i yrkesetikken attributter. Spesielt kommer det til syne gjennom den måten L og kaptein AS går inn i handlingen på, påtar seg ansvar og utfører oppgaver²⁷. Det kan kanskje også i enda større grad sies om S som med kalkulerende kløkt omstiller seg raskt og improviserer på en ytre sett tillitsvekkende måte. Men i motsetning til de to foregående lar han sin forpliktelse styre av essensielle vurderinger om egen vinning ut fra skiftende ståsteder. Uansett hvor mye hans taktiske overlegninger og

22. Med hensyn til mål skulle det i virkelighetens verden innebære en målstruktur på flere nivåer, ett siktemål som holdes fast og i tillegg operasjonelle mål som eksemplet i dette tilfellet viser frem til løsning under veis. Det er som om forfatteren har foretatt Etzions modell for målstruktur (1967).

23. På en måte plasserer han seg selv i en «muddling through-situasjon» hvor han fortløpende må ta stilling til mål og midler (Lindblom, 1959)

24. I dette tilfellet foreligger det altså knapt noen symmetri i forhold til konvensjonell planlegging som i normalsituasjoner vektlegger forutberegnlighet og ansvarlighet positivt (Booth, 1996).

25. Forfatteren har imidlertid tillagt begge en egenskap som sjelden fremstilles direkte planteorien, nemlig mot. Angivelig kan det ha sin bakgrunn i forståelsen av mot som individuell og ikke systembetonet egenskap.

26. Igjen en nær parallell til planteorien og Hochs sonndring mellom det «riktige» og det «gode» (1984).

27. Evnen til å gripe en situasjon og opptre kreativt, er ikke et fremmed tema i planteorien. Det har flere varianter fra Friedmanns forsøk på å kategorisere planlegging ut fra dens endringskapasitet (1967) til Faludis utlegninger av hvordan usikkerhet vil kunne fremprovosere endringer i planleggingsatferd og styringskapasitet (1987).

handlinger kan sies å være preget av skikkelighet, fremstår den som negativt eksempel på planmessig anvendelse av denne type styringsteknologi²⁸. Samlet i alle tilfældigheter, men også ved kalkulerde utfall, som til slutt gir ekspedisjonen overtaket samt frihet og gevinst for S, benytter forfatteren seg av individualiserende forklaringer, hvor individet fremstår som drivkraft bak de endringer som inntreffer²⁹.

Sluttord

I det foregående har jeg forsøkt å kontrastere en kunstlitterær tekst mot en planteoretisk vinkling på beslutningstaking og handling i planprosesser. Antakelsen var at det allmenne i litteraturen kan foregripe utfordringer og dilemmaer i den prosedurale planteorien. Grunnlaget for antakelsen er at et sentralt paradigme for denne teorien bygger på forståelsen av planlegging som en tilnærmet universell handlingstype. Valg av tekst for dette eksperimentet har, uærbødig nok mot planteorien, påvirket både metaforene i artikkelens tittel og trolig forståelsen av resultatet.

Kontrasteringen av valgt tekst mot planteori viser sammenfallende mønstre av reaksjoner og forklaringskategorier under ulike hendelser i utviklingsforløpet. Trass tekstens vinkling mot populær smak og det alminnelige, forgriper den lett gjenkjennelig sentrale utfordringer ved det å planlegge, slik de i teorien fikk sin mer systematiserte form nærmere hundre år senere. Det er heller ikke uventet, siden planteorien har hentet mye av sin inspirasjon fra andre og langt eldre fagområder, fra filosofi til statsvitenskap. Planteoretikerne har her inntatt rollen som fortløper og formidlere, uten at det dermed kan sies at de har inntatt en papegøyefunksjon slik tittelen kan indikere. En annen og enda mer opplagt observasjon er tekstens

vektlegging av nyanser i handlingen. Disse er ofte formulert på en slik måte at det stimulerer til kunnskapsmessig innlevelse i hendelsesforløpet, noe den generaliserte planteorien sjeldent makter. Spesielt kommer det til uttrykk under iverksettingen, altså i anvendelsen av teknologi, med parallell til gjennomføring i planlegging. Det allmenne i den litterære teksten blir her en styrke i form av diversitet og mangfold som planteorien har vansker med å fange, i og med at den rasjonaliserer og stiliserer hendelsesforløpet³⁰. I allmenn forstand blir planteoriens fremstillinger mer «enøyet», uten at man dermed bør ta min titteloverskrift for bokstavelig. Daniel Rogstad's før omtalte skepsis til hva den prosedurale planteorien kunne bidra med for norsk planlegging har i dette perspektivet hatt noe seg, uten at jeg dermed går god for at jeg var i stand til å forklare dens innhold og fortrinn for vel 35 år siden.

Referanser

- Aarsæther, N. (1992) Planlegging som handlingstype, i: Aarsæther, N. (red.) *Samfunnsplanlegging, lokalt, nasjonalt, globalt*. Oslo, Kommuneforlaget, pp. 21–57.
- Allmendinger, P. (2001) *Planning in Postmodern Times*. London, Taylor and Francis.
- Arnstein, S. (1969) A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Planning Association*, 35:216-4.
- Booth, P. (1996) *Controlling development. Certainty and discretion in Europe, the USA and Hong Kong*. London, UCL Press.
- Davidoff, P. & Reiner, T. (1962) A Choice Theory of Planning. *Journal of the American Planning Association*, 28:103-15.
- Etzioni, A. (1967) Mixed-scanning: A «Third» Approach to Decision-making. *Public Administration Review*, 27:385-2.
- Faludi, A. (1973) What is Planning Theory?, i: (ed.) *A Reader in Planning Theory*. Oxford, Pergamon Press, pp. 1–10.

28. En påminnelse om at også planleggingens styringsteknologi først får sin verdimeslige forankring når formålet med og virkningene av planleggingen for alle involverte er behørig synliggjort. I prinsippet kan planlegging tillegges nedbrytende som oppbyggende funksjoner som eksemplifisert av Yiftachel (1998).

29. I planteorien har den personlige faktor tradisjonelt vært knyttet til planleggerrollen. Det er først ved den «collaborative» planleggings inntreden, spesielt i forbindelse med forhandling og mekling som samhandlingsformer, at personlige egenskaper mht rollespørsmål oppstår mer eksplisitt som hos Forester (2006).

30. Dette er også påpekt av Wildavsky (1973) når han understreker at i hendelsesforløp karakterisert ved suksessive tilpasninger, som han noe lemfeldig relaterer til planteoretisk inkrementalisme, vil nesten enhver beslutningsprosess i en sosial kontekst kunne betraktes som planlegging.

- Faludi, A. (1987) *A Decision-centred View of Environmental Planning*. Oxford, Pergamon.
- Forester, J. (2006) Making Participation Work When Interests Conflict. Moving from Facilitating Dialogue and Moderating Debate to Mediating Negotiations. *Journal of the American Planning Association*, 72:447-6.
- Friedmann, J. (1967) A Conceptual Model for the Analysis of Planning Behavior. *Administrative Science Quarterly*, 12:225-52.
- Friedmann, J. (1973) *Retracking America*. New York, Anchor Press.
- Friedmann, J. (1987) *Planning in the Public Domain, from Knowledge to Action*. Oxford, Princeton Univ. Press.
- Hall, P. (1998[1988]) *Cities of Tomorrow*. Oxford, Blackwell.
- Hoch, C. (1984) Doing good and being right. A pragmatic connection in planning theory. *Journal of the American Planning Association*, 50:335-45.
- Innes, J. (1996) Planning Through Consensus Building. A new View of the Comprehensive Planning Ideal. *Journal of the American Planning Association*, 62:460-72.
- Jensen, R. (1986) Bifokal forhandlingsplanlegging, i: Olsen, A. og Selfors, A. (red.) *Fysisk planlegging*. Oslo, Fagbokforlaget, pp. 112–36.
- Krabbe, H. (1982 [1972]) Engelsk litteratur, i: Beyrer, E. et al. (red.) *Verdens litteraturhistorie*, 9, Oslo, Cappelen/BnB, pp. 279–352.
- Lane, J.-E. (1983) The Concept of Implementation. *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 1:17-40.
- Lapouge, G. (2004 [2002]) *Pirates and Buccaneers*. Paris, Hachette.
- Lindblom, C. (1959) The Science of Muddling Through. *Public Administration Review*, 19:79-8.
- Mannheim, K. (1949[1940]) *Man and Society in an Age of Reconstruction: Studies of Modern Social Structure*. New York, Harcourt Brace.
- Medalen, T. (red.) (2000) *Forhandlinger i fysisk planlegging*. Trondheim, Tapir.
- Meyerson, M. (1956) Building the Middle-range Bridge for Comprehensive Planning. *Journal of the American Planning Association*, 22:58-4.
- Nordberg, L. (1988) *Översikt och jämförande analys av plan- og byggnadslagstiftningen i de nordiska länderna*. København, Nordisk Ministerråd.
- Poulton, M. (1991) The case for a positive theory of planning. Part 1: What is wrong with planning theory? *Environment and Planning B: Planning and Design*, 18:225-2.
- Pressmann, J. & Wildavsky, A (1984[1973]) *Implementation*. Berkeley, University of California Press.
- Røsnes, A. (2008) Prosjektplanene tar over – konsekvenser for byplanleggingen. *Plan 1*:32-9.
- Stevenson, R. (1975[1882]) *Skattøya*. Oslo, DnB.
- Wildavsky, A. (1973) If Planning is Everything, Maybe it's Nothing. *Policy Science*, 4:127-53.
- Yiftachel, O. (1998) Planning and social control: Exploring the «dark side». *Journal of Planning Literature*, 12:395-06.